

26.12.15

בוקר טוב,

פרשת "ויחי" – חניטה

התלבטתי רבות בקשר לנושא שעליו אני רוצה לדרוש היום, בגלל שהוא מקברי במידה מסוימת והיום שבת, אך מכיון שהוא מופיע בפרשה שלנו, פרשת "ויחי", הרי שהוא כשר לדרשה. בפרשה כתוב: "ויצו יוסף את עבדיו את הרופאים לחנוט את אביו, ויחנוטו הרופאים את ישראל" (בראשית נ', ב') וכן כתוב: "וימת יוסף בן מאה ועשר שנים, ויחנוטו אותו וישם בארון במצרים" (שם, שם, כ"ו). אם כן, הנושא הבוקר הוא חניטה.

אנחנו מכירים את נושא החניטה מהכתובים והממצאים הארכיולוגיים של מצרים העתיקה, אך החניטה היתה מקובלת גם אצל בני האינקה בדרום אמריקה, בסין ובקרב שבטים מסויימים באפריקה.

ומהי חניטה? למעשה זוהי שיטת קבורה שבה משמרים את גופת המת לתקופה ארוכה, על-ידי הוצאת האיברים הפנימיים וטיפול מיוחד בחומרים שונים. מנהג החניטה במצרים היה מנהג דתי. המצרים האמינו ברעיון של "חיים שלאחר המוות", שבאחד הימים תחזור הנשמה לשכון בגוף ולכן יש לדאוג

לשלמותו. המצרים חנטו לא רק בני-אדם אלא גם בעלי-חיים שהיו מקודשים בעיניהם, כגון חתולים וצפורים והחניטה אצלם התפתחה למעשה אומנות של ממש. אנו מכירים גם בצורה אחרת של חניטה, "חניטה טבעית". זוהי חניטה שהטבע יוצר כתוצאה מתנאי אקלים וסביבה ייחודיים. אקלים בעל אחוזי לחות נמוכים מאד או תנאי קור קיצוניים, כמו גם אדמת כבול הענייה בחמצן, אדמות רוויות מלח ואדמות בעלות רמות חומציות גבוהה ישמרו את הרקמות ויגרמו לחניטתן.

על-פי שני היסטוריונים יוונים, הרודוטוס (מאה 5 לפנה"ס) ודודורוס סיקולוס (מאה 1 לפנה"ס) החניטה התבצעה על ידי בעלי מקצוע מוסמכים, שבפרשה שלנו נקראים "רופאים", שהקפידו מאד בעבודתם כדי שלא יפגעו בגוף ובכך יחבלו בתיפקודו של החנוט בעולם הבא. לא אכנס לפרטים מדוייקים כיצד נעשתה החניטה, אני חושבת שכולכם יודעים, רק אציין שהיא כללה משיחת הגופה במשחות, בתבלינים ובבשמים, עטיפתה בתכריכים ושמירתה בארון מאבן או עץ. הגופה החנוטה נקראת מומיה.

מעשה החניטה אינו מוזכר בשום מקום אחר במקרא אבל מקור המילה מצוי, כנראה, ב"שיר השירים" שם כתוב: "התאנה חנטה פגיה..." (שם, ב, יג) והכוונה היא לראשית הבשלת הפרי שאז

התאנה מפיצה ריחות בושם וזה מזכיר את משיכת גופת החנוט
בבשמים. בשפות הלטיניות אין מדובר על ריח התאנה אלא על
ריח שיח האפרסמון, שממנו אכן הופק הבושם המשובח
והיוקרתי ביותר בעת העתיקה. לפי רש"ר הירש (ר' שמשון בן
רפאל הירש, מאה 19) "חנט" מציין תמיד שלב מסויים
בהתפתחות עצי הפרי. רש"י אומר: לחנט – עניין מרקחת
בשמים הוא.

במצרים היו 3 שיטות אפשריות לחניטה, הכל בהתאם לסכום
הכסף שהמשפחות היו מוכנות לשלם: החניטה בצורתה היקרה
נעשתה למלכים ולעשירי העם, הפחות יקרה היתה שמורה, למי
שהייתי מכנה, מעמד הביניים והשיטה הזולה ביותר היתה,
כמובן, מנת חלקם של העניים. ברור לנו שחניטת יעקב נעשתה
בצורה היקרה ביותר. ראשית הוא היה אביו של המשנה למלך,
שנית לא כתוב יעקב אלא ישראל, שזהו שמו האלוהי ושלישית
כתוב: "וימלאו לו ארבעים יום, כי כן ימלאו ימי החנוטים, ויבכו
אותו מצרים שבעים יום" (שם, נ, ג). מתעודות מצריות עתיקות
מתברר שתהליך החניטה, בצורתה היקרה, ארכה 40 ימים
ותקופת האבל על אדם חשוב נמשכה 70 ימים נוספים. מכאן
ברור שיעקב זכה במותו לכבוד הגדול ביותר שהיה נהוג במצרים
לנפטרים. על יוסף, שהיה איש כל-כך חשוב במצרים, לא כתוב

מי חנט אותו וכמה זמן התאבלו עליו. לכן יש ויכוח בין חכמים אם היו אלה הרופאים שחנטו אותו או האחים בפיקוח הרופאים.

מכיון שנושא החניטה מוזכר רק בפרשה שלנו יש לגביו מחלוקת רבה בין החכמים. ישנם שאומרים שיעקב, מבלי שאמר זאת במפורש, ציווה בעצם על בניו לחנט אותו, בכך שדרש מהם לקבור אותו במערת המכפלה. הוא הרי ידע שללא חניטה לא ניתן יהיה להעביר את ארונו ממצרים לחברון. ביהדות יש חשיבות רבה לקבורת כל חלקי הגוף בקרקע ואילו בחניטה נשמרת רק המעטפת החיצונית של הגוף. אז איך זה מתיישב עם חניטת יעקב ויוסף? יש שגרסו שיוסף נענש על כך שחנט את אביו, במקום לשים את יהבו באלוהים שיביאו בשלמות למערת המכפלה ולכן הוא נפטר לפני כל אחיו. לדעתי לא היתה ליוסף ברירה. בשל מעמדו הוא היה צריך להוכיח לפרעה, שלמרות שאינו מצרי, כל מנהגי מצרים מקובלים עליו. יש חכמים הגורסים שיעקב ויוסף נחנטו באמצעות בשמים בלבד, כך שגופם לא חולל ונשאר שלם.

אני מקווה שהנושא שעליו דרשתי לא גרם לכם לדכאון. הפרשה שלנו היא האחרונה בספר "בראשית" ומסיימת את קריאת 50 הפרקים שבו. באופן מסורתי יש ברכה הנאמרת בסיום קריאת

חומש "בראשית" ובה אני מברכת את כולכם: "חזק חזק
ונתחזק".

שבת שלום!